View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk
brought to you by CORE
provided by Belarusian State Pedagogical University Repository

Н.В.Заяц (Мінск, БДПУ)

Фаталістычныя матывы ў паэзіі Алеся Пісьмянкова

Вера ў прарочую сілу мастацкага слова, усведамленне прадвызначанасці лёсу стала адным з лейтматываў творчасці А.Пісьмянкова. Ён узнік яшчэ ў ранняй лірыцы (“З народнага”), але выразна загучаў у вершах пасталелага паэта, пачынаючы са зборніка “Планіда” (1994). Творам, які даў назву кнізе, А.Пісьмянкоў абвясціў сваё жыццёвае і творчае крэда, заявіў пра фаталістычны светапогляд: *“У кожнага зорка свая, / Кожнаму кубак наліты. / У кожнага доля свая, / Ці, як кажуць, планіда. / Усе мы ў гасцях на піру, / І званыя ўсе мы нібыта. / Я свой кубак спакойна бяру: / Буду піць – як наліта”* [1, с. 168]. У філасофскай лірыцы апошніх гадоў тая ж думка падмацоўваецца паэтычнымі тэзамі *“Я жыццё як ёсць прымаю”* [1, с. 256], *“Адмеран шлях вышэйшай меркай”* [1, с. 271].

Побач з ідэяй наканаванасці ў вершах адчувальны матыў *ранняй стомы, зморанасці жыццём* (“Кажуць…”, “Дарога на строму…”, “Узрост. Няўжо, браток, узрост?..”). Яго пашырэнне, узмацненне мінорных інтанацый і настрояў назіраецца пасля дасягнення А.Пісьмянковым саракагоддзя. Гэта з’явілася для паэта тым перадломным этапам, калі, па яго адчуванні, ужо пачаўся зваротны адлік: *“Кажуць, што ў сорак / Садзішся на «скоры», / Што йдзе да апошняй / Да станцыі «Пожня»...”* [1, с. 246]. І сапраўды, жыццёвая дарога мастака пасля гэтай узроставай мяжы была вельмі кароткай – праз сем гадоў яго не стала.

А.Пісьмянкоў быў упэўнены ў тым, што *“вершы могуць здарацца”* [1, с. 243], але нібы насуперак у многіх творах гаварыў пра сваю хуткую смерць. Па меркаванні Л.Галубовіча, гэта была своеасаблівая, небяспечная гульня: “Часта папярэджваючы прадраканне смерці ў творах сваіх сяброў і калег, у тым ліку і ў мяне, ён сам, як бы міжвольна, а падчас, я думаю, і свядома *гуляўся* са смерцю, выклікаючы яе, як сапраўдны значны мастак, прагнучы ўведаць ці падлеглы і ён яе выраку, як найчасцей былі падлеглыя ўсе найбольш значныя трагічныя Паэты, Мастакі і Творцы” [2, с. 215]. Паэт неаднаразова і настойліва рабіў дзёрзкі выклік лёсу, спрабаваў прыўзняць заслону з патаемнага, зазірнуць у небыццё. Так, ці спрачаючыся са сваёй планідай, ці спрабуючы пераканаць яе ва ўласнай віталістычнай сіле, А.Пісьмянкоў назваў кнігу выбранага “Я не памру, пакуль люблю” (2000). Па горкай іроніі зборнік стаў апошнім і адзіным падсумаваннем творчых набыткаў, зробленым самім аўтарам. Футуралагічна-папераджальная функцыя мастацтва, такім чынам, атрымала драматычную рэалізацыю ў асабістым лёсе.

Над праблемай літаратурнага прароцтва А.Пісьмянкоў шмат разважаў, спрабаваў падвесці “тэарэтычны” падмурак пад ўласныя неўсвядомленыя прадчуванні і паэтычныя “азарэнні”. Адказ на пытанне “ці збываюцца вершы?” для яго быў адназначным. У артыкуле пад такім загалоўкам, быццам перасцерагаючы сябе і астатніх, пісьменнік прыводзіў прыклады матэрыялізацыі прадказанняў смерці ў мастацкім тэксце. Расказваў, як трагічна “збыўся” яго верш “Калі ў вёсцы маёй паміраюць дзяды”, як

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ажыццявіўся ў рэальнасці паэтычны сон А.Сербантовіча, дзе аўтару ўбачыліся свой ранні зыход і смерць сяброў А.Пысіна і С.Гаўрусёва. Дзейсным сродкам унікнуць падобнай небяспекі А.Пісьмянкову бачылася парада Б.Пастарнака, дадзеная маладому Я.Еўтушэнку: “Ніколі не прадказвайце сваю трагічную смерць у вершах, бо сіла слова такая, што яна абавязкова прывядзе вас да прадказанай смерці. Успомніце хоць бы, якія неасцярожныя былі са сваімі самапрадказаннямі Ясенін і Маякоўскі. І ўрэшце скончылі пятлёй і куляй. Я дажыў да сваіх гадоў толькі таму, што пазбягаў самапрадказанняў...” [3, с. 71].

Аднак “небяспечныя” выказванні прарываліся нават у “нейтральныя” творы А.Пісьмянкова. Так, у пейзажнай, інтымнай лірыцы паўстаюць вобразы *недапісанага партрэта*, *незавершанага сказа*, узнікае матыў незавершанасці пачатага: *“Цябе, спакусную, з ранетам / Я ўжо, відаць, не дапішу”* [1, с. 218]; *“Я ведаю, / вам даспадобы / салодкая лексіка лета / з простаю мовай зязюлі, / з вясёлым выклічнікам грому, / з трывожным шматкроп’ем дажджу / ў маім незавершаным сказе / пад пахкім завершаным стогам. / Я ведаю…”* [1, с. 234].

У мастацкай прасторы лірыкі А.Пісьмянкова 1990-х гадоў актуалізуюцца элементы фальклорна-песеннай паэтыкі, у прыватнасці, *вобраз зязюлі*, што адлічвае гады. Лірычны герой прагне слухаць яе голас (“*Мне б наслухацца зязюлі, / Мне б забыць пра крумкача”* [1, с. 117]), аднак гэтаму перашкаджаюць птушкі, што прадстаўляюць іншасвет. Злавесны *крумкач / груган на пагосце* настойліва нагадвае пра хуткі пераход у іншы стан (“А я ўсё яшчэ пачую…”, “І страшна, і позна…”): “*І страшна, і позна / Вяртацца мне ў вёсны: / Там спеюць спакусна / Салодкія вусны. / А чорны груган на пагосце / Думае: госці”* [1, с. 155]. Неадступна паэта праследуе думка пра сваю часовасць на зямлі, хуткаплыннасць і беззваротнасць жыцця – у лірыцы, такім чынам, узнікае *вобраз госця* на гэтым свеце.

У апошніх творах асабліва часта выкарыстоўваецца апазіцыя “там / тут”, якая рэалізуецца ў некалькіх плоскасцях – свет памерлых і свет жывых, мінулае і сучаснасць, вёска і горад – і пераплятаецца з матывам адзіноты (“На самым дне маёй самоты…”, “Ад неба блізкі і далёкі…”, “Там”, “Туга”, “Крыніца”). Лірычны герой знаходзіцца ў стане раздвоенасці, няпэўнасці, памежнасці: *“Відаць, і я старэю, брат, / Усё часцей гляджу назад. / Ты мне даруй за збіты штамп: / Усё часцей бываю* ***Там.*** */ Так ходзяць вернікі у храм, / Так ходзяць грэшнікі на споведзь, / Душы трывожную аповесць / Так давяраюць святарам. / Я ўсё часцей бываю* ***Там****”* [1, с. 162].

Адзінота “тут” (*“Мне Тут яшчэ так адзінока / Не бывала ніколі”* [1, с. 274]) абвастраецца ў сувязі са смерцю бацькоў. Паэт усё цяжэй перажывае паездкі ў *“радзінны кут”*, што прыносяць ягонаму змучанаму сэрцу боль, аднак боль гэты святы, ачышчальны. Аўтар не намагаецца прыцішыць яго, а, наадварот, свядома вярэдзіць свежыя раны, зноў і зноў – у думках, у снах, у вершах – вяртаючыся да каранёў. Складваецца парадаксальная сітуацыя, калі мясціны юнацтва, пачужэлыя без сваякоў, адначасова з’яўляюцца і прычынай “хваробы”, і самымі надзейнымі лекамі ад яе: *“У радзінным краі, / У зялёным*

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

гаі / Буду раны гаіць. / Там крыніца адна / Нават ноччу відна / Аж да самага дна. / Туды прадзед хадзіў, / Дзед душу маладзіў, / Бацька сум саладзіў. / Яна ж мкне ўсё, імкне, / Срэбра свеціць на дне – / Яго хопіць і мне” [3, с. 29] (“Крыніца”).

Думаецца, эмацыйнай кульмінацыяй у развіцці матыву адзіноты выступае драматычна-спавядальны верш “Туга”: *“На кругі свая, / На свае кругі... / Вось дайшоў і я / Да сівой тугі. / Не заві, вярста, / У радзінны кут: / Сірата я там, / Сірата і... тут”* [3, с. 19]. А. Пісьмянкоў выказвае свае пачуцці па-мужчынску скупа, і гэта ўспрымаецца як сведчанне іх сапраўднасці. За знешняй строгасцю радка і нешматслоўнасцю хаваецца ўнутраная экспрэсія, кожнае слова ў паэтычнай страфе канцэнтруе ў сабе глыбокі сэнс. (Невыпадкова крытыкі параўноўваюць яго творы з эскізамі, накідамі – за немудрагелістымі мікравобразамі бачыцца шырокая зместавая перспектыва і эмацыйная аб’ёмнасць.) Непатрэбнасць “там”, на радзіме, азначае для паэта непрыкаянасць у жыцці ўвогуле, ён усведамляе марнасць свайго існавання “тут”, на гэтым свеце. Параненая, надламаная душа знаходзіць часовае збавенне толькі ў снах, пераносячыся ў *“шпаком разбуджанае ранне”, “бацькам выбелены сад”*, у якім шчыруе жывая, усмешлівая матуля (“Настальгія па ідыліі”). Аднак *“вярнуць той кадр назад”*, аднавіць разбураную ідылію немагчыма.

З крахам уладкаванага, найперш у духоўных адносінах, жыцця “тут” яшчэ больш паглыбляецца фаталістычнае светабачанне паэта. Ён зноў і зноў нібы практыкуецца ў напісанні эпітафій самому сабе. Верш “Пра вечнае” – яскравы ўзор такой практыкі, змешчаны ў пасмяротнай кнізе “Думаць вершы…” (2005): *“Кажуць, быў я аблашчаны доляй, / Хоць мой дом не мінала бяда: / Я па мёртвых наплакаў даволі, / А жывых яшчэ болей шкада. / Бо мы ўсе на зямлі гэтай госці, / Не забавімся мы на зямлі, / І калі я пакрыўдзіў кагосьці, / То і мне гэта рана баліць. / Нам усім не хапае спагады, / І любові жывым не стае… / Нам адпушчана так небагата, / Што й грахі не замоліш свае”* [3, с. 28]. Як уяўляецца, гэты твор разам са шматлікімі іншымі падобнай праблемна-тэматычнай скіраванасці стаў развітаннем паэта са светам жывых, агучаным прадчуваннем свайго зыходу, якое неўзабаве спраўдзілася.

Літаратура

1. Пісьмянкоў, А. Я не памру, пакуль люблю : выбранае / А. Пісьмянкоў. – Мінск : Маст. літ., 2000. – 319 с.
2. Галубовіч, Л. Рыцар паэзіі / Л. Галубовіч // Полымя. – 2005. – № 4. – С. 211 – 216.
3. Пісьмянкоў, А. Думаць вершы... : вершы, эсэ, успаміны / А. Пісьмянкоў. – Мінск : Маст. літ., 2005. – 214 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ